

DOĞU TÜRKİSTAN'DA ÇİN MODELİ EĞİTİM SİSTEMİ* CHINESE MODEL EDUCATION SYSTEM IN EAST TURKISTAN

Doç. Dr. Tekin TUNCER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Tarihi Bölümü

tekintuncer@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-3985-8341

ÖZET

Komünist Çin ile bugün varlığını Tayvan'da devam ettiren Milliyetçi Çin Devletinin mücadelesinden Komünist Çinliler galip gelmiş ve kısa bir süre sonra da Doğu Türkistan Komünist Çin'in boyunduruğu altına girmiştir. 1949 yılında Komünist Çin'in Doğu Türkistan'a hâkim olmasından sonra birçok alanda köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerden biri de eğitim sistemidir. Batı Türkistan sahası ile olan yakınlığı ve Çin'in batıya açılan önemli bir kapısı durumunda olan Doğu Türkistan'da Komünist Çin, kendi yönetim modelini oluşturmak ve ekonomik çıkarlarını devam ettirme noktasında işe Doğu Türkistan'daki eğitim modelini değiştirmekle başlamıştır. Uygur ve Kazak Türkleri, Çin'in azınlık statüsü verdiği 55 azınlıktan birisidir. Uluslararası antlaşmalar azınlıkların kendi dillerinde eğitim yapmalarına ve kültürlerini devam ettirmeleri noktasında birçok hak vermesine rağmen Komünist Çin, kendisinin de imza attığı birçok uluslararası antlaşmayı hiçe sayarak bölgede Çince eğitim modelini devam ettirmektedir. Bölge insanı da çocuklarının daha rahat bir hayat sürmeleri ve devlet kademelerinde iş sahibi olmalarını istemeleri sebebiyle Çince eğitim veren okullara göndermek zorunda kalmaktadır. Eğitim seviyesinin düşmesinde ve Doğu Türkistan Türklerinin devlet kademelerinde iş bulamamalarının altında yatan en önemli gelişmelerden biri de budur. Komünist Çin'in Doğu Türkistan'a hâkim olmasından sonra uygulamaya koyduğu eğitim politikası sonucu çocukların %94'ü ilkökula, %88'i ortaokula, ortaokul mezunlarının yarısı liseye ve lise mezunlarının da ancak %5'i üniversite gidebilmiştir. Bu durum Doğu Türkistan'da bilimsel ve kültürel gelişmişliğin düşmesine neden olmuştur. Bu çalışmamızda Komünist Çin'in Doğu Türkistan'ı işgalinden sonra hayata geçirmeye çalıştığı azınlık hakları ihlalleri ve Çin'in bölgeye yerleştirdiği Çinli göçmenlerin bölge üzerindeki etkilerinden bahsederek bunun Doğu Türkistan'daki eğitim sistemine ne gibi etkileri olduğunu ortaya koyacağız.

ABSTRACT

Communist Chinese were victorious in the struggle between Communist China and the Nationalist Chinese State, which continues its existence in Taiwan today, and after a short time East Turkestan came under the yoke of Communist China. After Communist China's domination of East Turkestan in 1949, radical changes were experienced in many areas. One of these changes is the education system. In East Turkestan, which is close to the West Turkestan area and is an important door of China to the west, Communist China started by changing the education model in East Turkestan in order to create its own management model and maintain its economic interests. Uyghur and Kazakh Turks are one of the 55 minorities that China has given minority status. Although international treaties give many rights for minorities to receive education in their own language and to maintain their culture, Communist China continues its Chinese education model in the region, ignoring many international treaties that it has signed. The people of the region have to send their children to schools that provide Chinese education because they want their children to lead a more comfortable life and have a job at the state level. This is one of the most important developments underlying the decline in the level of education and the inability of East Turkestan Turks to find a job at the state level. As a result of the education policy implemented by Communist China after the domination of East Turkestan, 94% of children went to primary school, 88% to secondary school, half of secondary school graduates went to high school and only 5% of high school graduates went to university. This situation has led to a decline in scientific and cultural development in East Turkestan. In this paper, we will try to reveal the effects of this on the education system in East Turkestan by talking about the minority rights violations that Communist China tried to implement after the invasion of East Turkestan and the effects of Chinese immigrants placed in the region on the region.

Geliş Tarihi:

26.11.2021

Kabul Tarihi:

15.12.2021

Yayın Tarihi:

30.12.2021

Anahtar Kelimeler

Doğu Türkistan

Eğitim

Azınlık Hakları

Çinli Göçmenler

Kültür

İş imkânları

Keywords

East Turkestan

Education

Minority Rights

Chinese Immigrants

Culture

Job Opportunities

<https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1028912>

Tuncer, T. (2021). Doğu Türkistan'da Çin Modeli Eğitim Sistemi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(4), 2268-2278.

* □ II. Maarif Kongresi, 13-18 Temmuz 2021, Ankara'da sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

1. ÇİN'DE YAŞAYAN AZINLIKLAR VE ÇİN'İN YÖNETİM MODELİ

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), anayasal olarak kendisini çok uluslu bir devlet olarak tarif etmekte ve: “Çin Halk Cumhuriyeti, ülkedeki bütün milliyetlerin ortaklaşa katılımı ile inşa edilen çok milliyetli ülkedir.” şeklinde yönetim modelini tanımlamaktadır (Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, 2021). Çin'in milliyet esasının temelleri incelendiğinde bu durumun aslında Sovyetler Birliği'nde Devlet Başkanlığı yapmış olan Stalin'in ortaya attığı milliyetler esasının temeline dayandığını söylemek mümkündür. Stalin'in ortaya koyduğu milliyet tanımına göre bir toplumun, milliyet esasına sahip olabilmesi için dört ortak özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlar: 1) Ortak dil, 2) ortak mekân/coğrafya, 3) ortak kültür ve 4) ortak iktisadî yaşamadır (Çiftci, 2016: 1). Stalin'in bu esasları içerisinde en önemli olan ve milliyet esasının temelini oluşturan aslında ortak dil özelliğidir. Ancak ÇHC, Stalin'in ortaya koyduğu bu esaslardan hareket etmiş gibi gözüktense de bu tanıma uymayan ama milliyet esasını kazanmış topluluklar da vardır ki bunların başında Döngen/Tunganlar (Müslüman Çinliler) gelmektedir. Döngenlere milliyet statüsü dil esasından değil, din esasından hareket edilerek verilmiştir (Karluk, 2017: 11-12).

Çin'de imparatorluklar döneminde, yönetimi altına aldığı topluluklara milliyet statüsü verilmemiş ve Çinli (Han/Hanzu) olmayan milletler ya aşağılanmış ya da dışlanmıştır. Bu durum doğal olarak Çin'in yönetimi altında kalmak zorunda kalan toplulukların aidiyet duygusunu zayıflattığı gibi sürekli olarak Çin'den ayrılmak ve kopmak için çeşitli mücadele yöntemlerinin içine girmelerine neden olmuştur. Azınlıkların durumu ÇHC'nin iktidara gelmesi sonrasında değişmeye başlamıştır. ÇHC, ilk olarak imparatorluklar döneminde azınlıkların varlığını reddeden, kültürlerini kabul etmeyen ve azınlıkları dışlayan bakış açısını değiştirerek, bunların varlıkları kabul etmekle işe başlamıştır. Böylece ÇHC, çok kültürlü ve çok milletli bir yapıyı kabul ettiği gibi aynı zamanda azınlıkların Han Çinlileri ile eşit statüde olduklarını da kabul etmiştir (Karluk, 2009: 64).

Çin'in, kendi ülkesi içinde yaşayan ve milliyet statüsü verdiği azınlıklar için kullandığı kavram “Minzu”dur. Çin, bir topluluğa azınlık statüsü verirken örnek aldığı Sovyetler Birliği'ni, yönetim konusunda kendisine örnek olarak almamıştır. Sovyetler Birliği, ele geçirdiği topraklardaki azınlıkları merkeze bağlı cumhuriyetler şeklinde idare etme yöntemini uygularken, ÇHC ise azınlıkları cumhuriyetler şeklinde değil de özerk yönetimler şeklinde yönetme yolu seçmiştir. ÇHC; çok uluslu, yaklaşık 400 farklı milletin yaşadığı, dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Bu kadar fazla milletin yaşadığı bir devlet olmasına rağmen Çin'de her millete azınlık statüsü verilmemiştir. Azınlık statüsü verilirken Stalin'in milliyet esasları dikkate alınmıştır (Karluk, 2009: 65). Bu esaslardan hareketle günümüzde ÇHC'de Han/Hanzular haricindeki 55 farklı milletin varlığı anayasal olarak kabul edilmiştir. Çin, dünyanın en fazla nüfusa sahip olan ülkesi olmasına rağmen çok fazla nüfus sayımı yapılmamaktadır. Belirli zamanlarda yapılan nüfus sayımları vasıtasıyla ülkedeki nüfus sayıları hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu sayede ülkede yaşayan milletlerin isimleri ve sayıları hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır. 1941 yılında yapılan nüfus sayımında ülkede yaşayan 400'den fazla milliyet ismi ve sayılarından bahsedilse de bunlardan sadece 41 tanesine azınlık statüsü verilmiştir (Karluk, 2009: 65). Azınlık statüsü verilen milletlerin sayısı 1964 nüfus sayımından sonra 53'e çıkmış, günümüzde ise Çin'in yerli halkı kabul edilen Han/Hanzu Çinlileri de dâhil edildiğinde bu sayı 56 olarak belirlenmiştir (Karluk, 2017: 11).

Çin'in azınlık statüsü verdiği milletlerden 10 tanesi Müslümandır. Bunlar; Uygurlar, Huiler, Kazaklar, Kırgızlar, Tatarlar, Tacikler, Özbekler, Salurlar, Bo'anlar ve Dongxianglardır (Karluk, 2009: 82). Bir de azınlık hakkı verilmeyen topluluklar vardır ki bunların hukuki durumu ise belirsizdir. Örneğin 1990 yılında yapılan nüfus sayımına göre yaklaşık 750 bin kişinin kimlikleri ve durumları ile ilgili bir tanımlama yapılmamıştır. Azınlık hakkı verilmeyen bir başka toplulukta Yahudilerdir. ÇHC, kendi ülkesi sınırları içinde yaşayan, dünyanın kabul ettiği Yahudilere de azınlık hakkı vermemiştir. Bu durumun ne kadar daha devam edeceği belirsizliğini korusa da gelişen dünya düzeni ve kitle iletişim araçlarındaki gelişimiyle beraber seslerini duyurmayı başarabilen toplulukların zaman içinde azınlık statüsü kazanacağından hiç şüphe yoktur. Hatta Çin'de yaşayan ama azınlık hakkı verilmeyen yaklaşık 15 topluluk için azınlık statüsü verilmesi noktasında girişimleri olduğu bilinmektedir (Karluk, 2009: 67).

2000 yılında yapılan nüfus sayımına göre Çin'deki en büyük beş etnik grup sırasıyla; Zhuanglar, Mançular, Hui Müslümanlar, Miao'lar ve Uygurlardır (Karluk, 2009: 67). Resmi istatistiklere göre Çin'de yaşayan azınlıkların nüfus oranı, Çin'in toplam nüfusunun %10'una denk gelmektedir. Toplam nüfus içindeki oranları az görünse de azınlıkların yaşadığı toprakların büyüklüğü ülkenin toplam yüzölçümünün %65'idir. Çin'in, bu topraklar için kullandığı kavram "*Azınlık Milliyetler Bölgeleri*" kavramıdır (Karluk, 2009: 67). Çin'in azınlık statüsü verdiği ve Han/Hanzu Çinlilerinin dışında kalan 55 azınlık, günümüzde ÇHC içinde 5 özerk bölgede yaşamaktadır. Bu özerk bölgeler de kendi içinde 30 özerk eyalet, 124 özerk vilayet ve 1.200 özerk nahiyeye ayrılmıştır. Ayrıca Çin'de özerk bölgelerin dışında bir de Pekin, Şangay, Tianjin ve Chongqing eyaletlerinden oluşan tam bağımsız eyaletleri vardır. Özerklik statüsü verilen beş özerk bölge ise; Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Xizang Tibet Özerk Bölgesi, Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi, Ningxia Hui (Müslüman) Özerk Bölgesi ve İç Moğolistan Moğol Özerk Bölgesi'dir (Çiftci, 2016: 1).

1949 yılında Komünist Çin'in, Milliyetçi Çin kuvvetlerini mağlup etmesinden çok kısa bir süre sonra Doğu Türkistan, ÇHC'nin hâkimiyeti altına girmiştir (Castets, 2003: 1-2). Bu işgal, Doğu Türkistan'ın kaderinin olumsuz yönde etkileyen önemli olaylardan biridir. 1949 yılından sonra ÇHC, Doğu Türkistan'a sistematik bir şekilde Çinli göçmen yerleştirme siyaseti içine girmiştir. Bu yolla nüfus olarak güçsüz olduğu ama coğrafi olarak elinde tutması gerektiğine inandığı bir bölgede varlığını hissettirmek istemiştir. İlk dönemlerde ÇHC, Çinlilerin yaşadıkları yerleri terk etmek istememesi sebebiyle Doğu Türkistan'a yerleştirmek istediği Çinliler konusunda sıkıntı yaşamıştır. Bu çıkmazı Doğu Türkistan'a yerleşmeyi kabul edecek olan Çinlilere teşvikler vererek aşma yoluna gitmiş ve bunu da başarmıştır. 1953 yılında Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerinin nüfusa oranı %74,7 iken Çinlilerin oranı %6,1'dir. Bu oran 1982 yılına gelindiğinde Uygur Türklerinin oranı %45,8'e düşerken, Çinlilerin oranı ise %40,4'e çıkmıştır (Mahluf, 2010: 137). Bu oranlar bize şunu göstermektedir ki ÇHC, yapmış olduğu teşvik ve desteklerle Doğu Türkistan'daki nüfus dengesini değiştirmeyi başarmıştır.

Bu değişim birçok toplumsal ve ekonomik sorunu da beraberinde getirmiştir. İşsizlik artmış, halk fakirleşmiş ve Çinliler ile Türkler arasındaki sosyo-ekonomik düzey arasında çok ciddi farklar oluşmaya başlamıştır. Doğu Türkistan'a yerleşmeye başlayan Çinlilere rağmen yine de en büyük etnik grup Uygurlardır. Ancak Çin'in göçmen siyaseti sonrası bölgeye gelen Çinli göçmenlerin zaman içinde teşviklerle beraber ekonomik olarak güçlenmesi, başka Çinlilerin de bölgeye gelmesinin önünü açmıştır. Ayrıca daha önceleri Doğu Türkistan'ın zenginliklerinden çok fazla haberdar olmayan Çinliler, bölgeyi tanıdıkça Doğu Türkistan'ın hem stratejik hem de jeopolitik açıdan önemli olduğu kadar yeraltı ve yerüstü kaynaklar bakımından da önemli bir bölge olduğunu anlamaya başlamışlardır (Mahmut, 2019: 24).

Uygur Türklerinin anavatanı Doğu Türkistan'dır. ÇHC'nin bölgeyi işgal ettiği 1949 yılından sonra Uygurlara azınlık statüsü verilmiş ve bölgenin idari statüsü 1955 yılında Xinjiang Uygur Otonom Bölgesi olarak değiştirilmiştir (Caferoğlu, 1965: 372; Dauliatova, 2007: 31; Şemseddin, 1997: 30-31). Bu isimlendirme Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinde çok kabul gören bir isimlendirme değildir ve bu ülkelerde Xinjiang yerine halen Doğu Türkistan ismi tercih edilmektedir (Sayın ve Koçak, 2017: 11). Yine isimlendirilmeye bakıldığında özerk bir bölge olarak tarif edilse de bölgede özerk bir yönetimin varlığından söz etmek mümkün değildir (Bovingdon, 2010: 44). Yöneticilerin seçilmesinden en alt düzeydeki memurun tayin işine kadar ÇHC yönetiminin müdahalesi söz konusudur. Xinjiang Uygur Otonom Bölgesi kendi içinde beş ayrı özerk bölge, sekiz idari il ve 15 kente ayrılmıştır (Hayit, 1975: 336). Doğu Türkistan'ın kendi içinde ayrıldığı özerk bölgeler; Bortala-Moğol Özerk Bölgesi, Changji-Hui Özerk Bölgesi, Bayangol-Moğol Özerk Bölgesi, Kızılsu-Kırgız Özerk Bölgesi ve Bortala-Moğol Özerk Bölgesi; Sekiz il ise: Kaşgar, Aksu, Turfan, Hami, Hoten, Altay, İli ve Tacheng'dir (Atalay, 2011: 344).

Çin, Doğu Türkistan'da hayata geçirdiği bu idare şekliyle Doğu Türkistan'ı daha rahat yönetme şansı elde etmiştir. Doğu Türkistan'ın güneyinde bulunan Kaşgar ve Hoten Özerk Valiliklerinde çoğunluk

Uygur Türklerinden oluşmaktadır. Doğu Türkistan'daki Kazak Türkleri; İli Kazak Özerk Valiliği, Changji-Hui Özerk Valiliğinin Mori Kazak Özerk Şehri ve Hami Valiliğinin Barköl Kazak Özerk şehirde yoğun olarak yaşamaktadır (Qing-Li, 1990: 59). Doğu Türkistan'daki Kırgız Türkleri Kızılsu-Kırgız Özerk Valiliğinde, Müslüman Tacikler ise özerk bir il olan Taşkurgan'da yaşamaktadırlar (Warikko, 1995/96: 30).

ÇHC'nin Doğu Türkistan'da hayata geçirdiği yönetim modelini kavrayabilmek için ülke genelinde uygulamaya koyduğu yönetim sistemini hakkında bilgi sahibi olunması gerekir. ÇHC'nin yönetim sistemine göre ülke; eyaletlere, özerk bölgelere ve doğrudan merkeze bağlı belediyelere bölünmüştür. Eyalet ve özerk bölgeler ise kendi içinde valiliklere, özerk belediyelere, idari bölümlere, özerk idari bölümlere ve şehirlere ayrılır. İdari bölümler ile özerk idari bölümler kasabalara bölünmüştür. Merkezi bağlı belediyeler ise mahallelere ve kasabalara ayrılmıştır (Gökçe ve Ercan, 2005: 40).

Çin anayasasına göre devlet, altı organdan meydana gelir. Bunlar: Ulusal Halk Kongresi (NPC), Çin Halk Cumhuriyet Başkanlığı, Devlet Meclisi, Merkezi Askeri Komisyonu, Yüksek Halk Mahkemesi ve Halk Vekâlet Mahkemesidir. Bu organlar Ulusal Halk Kongresi tarafından oluşturulur (Gökçe ve Ercan, 2005: 41).

Devletin en üst organı Ulusal Halk Kongresidir ve kanun çıkarma-kaldırma, atama yapma ve teftiş yetkisi bu organ tarafından gerçekleştirilir. Cumhurbaşkanı, devletin başıdır. İç ve dış siyasette devleti yönetme yetkisine sahip kişidir. Cumhurbaşkanı, devletin en üst organı olmasına rağmen Ulusal Halk Konseyine bağlı hareket etmek zorundadır ve bu organın kabul ettiklerini uygulamakla mükelleftir (Kızıltan, 2004: 48). Hükümet; devlet yönetimi ve yetkisinin en yüksek organıdır. Hükümetin üyeleri: Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Genel Sekreter, Bakanlar, Konsey Üyeleri ve Genel Denetçiden oluşmaktadır. Başbakan'ı Meclis Başkanı aday gösterir ve Ulusal Halk Konseyi onayladıktan sonra Cumhurbaşkanı tarafından atanır veya görevden alınır. ÇHC'nin en yüksek askeri organı Merkez Askeri Komitesidir. Ülkedeki tüm askeri işleri yönetme yetkisi bu komiteye aittir (Gökçe ve Ercan, 2005: 42).

ÇHC'nin en yüksek yargı organı Yüksek Halk Mahkemesidir. Ulusal Halk Kongresine karşı sorumludur ve yerel, askeri ve özel halk mahkemelerini denetlemekle yetkilidir. Başkan, beş yıllığına ve en fazla iki dönem olmak üzere Ulusal Halk Kongresi tarafından seçilir. Çıkarılan kanunları denetleme yetkisi Yüksek Halk Savcılığının görevidir. ÇHC, Sovyetler Birliğinden farklı olarak tek bir siyasi parti yoktur. Günümüzde Çin'de sekiz siyasi parti vardır ve bunlar Çin Komünist Partisi'nin liderliğinde iş birliği ve politik danışmanlık görevini anayasal çerçevede sürdürmektedirler (Gökçe ve Ercan, 2005: 43).

2. ULUSLARARASI DÜZEYDE EĞİTİM HAKKI VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN DOĞU TÜRKİSTAN'DA UYGULADIĞI EĞİTİM MODELİ

Eğitim, temel bir insan hakkıdır ve tüm dünyada kabul gören en önemli temel haklardan birisidir. İnsanın/insanlığın ilerlemesi ve gelişmesi noktasında çok büyük öneme sahiptir. Bu nedenle de tüm dünyada kabul gören en temel hakların başında eğitim hakkı gelmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de eğitim konusunda ırk, cinsiyet, etnik yapı ve ulus gibi farklılıklara dikkat edilmeksizin herkesin eğitim hakkı olduğunu vurgulamıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 26. maddesi eğitim hakkını şu şekilde ifade etmektedir:

“1) Herkes eğitim görme hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki öğretimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim yeteneğe bağlı olarak herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

2) Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesi ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi amacıyla yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırk ve din toplulukları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3) Anne baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmede öncelikle hak sahibidir.” (United Nations, 1948: 7)

Bildirgeden hareketle bireylerin haklarını bilmeleri, kullanmalarını ve bir hak ihlali ile karşı karşıya kaldıklarında kendilerini savunabilmeleri için eğitim hakkının mutlak bir gereklilik olduğu söylenebilir. Hatta şunu söylemek mümkündür; eğitim hakkı kişinin diğer haklarından haberdar olması veya bir hak ihlaline uğradığında kendini savunabilmesinin ön şartıdır. Bunun için de her birey en azından ilköğretim aşamasında dahi olsa eğitim almalı ve bu imkân devlet tarafından ekonomik, sosyal, siyasi ve etnik statülerine bakılmaksızın eşit ve ücretsiz bir şekilde sunulmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ek 1 nolu protokolün 2. maddesinde: “Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.” şeklinde ifade etmiş ve eğitim hakkını garanti altına almıştır (Council of Europe, 1950: 34). Yine Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. ve 29. maddesi devletin yükümlülüklerini ortaya koymuştur. “**Madde 28 1) Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:**

- İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
- Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
- Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
- Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
- Okullarda düzenli biçimde devamin sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2) Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3) Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası iş birliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29 1) Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler:

- Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik ister ulusal ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
- Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.

2) Bu maddenin veya 28'inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1'inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.” (United Nations, 1989: 8-9).

Dünyanın gelişmiş ve demokratik esasları benimsemiş devletleri bu esasları kabul etmişlerdir. Dünya ile ilişkisini geliştirmek isteyen ÇHC de anayasasında tıpkı Batılı ve demokratik devletlerde olduğu gibi eğitim hakkını temel bir hak olarak görmüş ve sınıf ayrımı gözetmeksizin, halkın tamamına eşit ve sınıfsal ayrımlar yapmadan yerine getireceğini taahhüt etmiştir. Çin Anayasası'nın 19. ve 46.

maddelerinde bu taahhütler şu şekil de ifade edilmektedir: “**Madde19** ...Devlet, her nevi okulu açar, evrensel zorunlu ilköğretim eğitimini sağlar, orta öğretim, mesleki eğitim ve yüksek eğitimi ve ayrıca okul öncesi eğitimi kalkındırır. Devlet her nevi eğitim kurumunu geliştirir; halkın tümünün okuryazar olmasını sağlar, siyasi, kültürel, bilimsel, teknik ve alana özgü bilimsel eğitimi işçilere, köylülere, devlet çalışanlarına ve diğer çalışan nüfusa sağlar; bireysel çalışma yoluyla yetenekler edinmeleri için halkı teşvik eder... **Madde 46** Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşları, eğitim alma hakkına sahiptir ve eğitim alma yükümlülüğüne sahiptir...” (Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, 2021: 16-17)

Gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve gerekse de Çin’in de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde belirtilen esaslar, ÇHC Anayasasında da temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Ancak bu hakların uygulanmaya konulması noktasında durum hiç de anayasada belirtildiği gibi değildir. Özellikle eğitim hakkı noktasında devlet baskısı oldukça fazladır. 1980 sonrası Doğu Türkistanlılar eğitim noktasında birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmıştır. Müslüman aileler, kültürlerinin unutulmaması ve gelecek nesillere aktarımı için çocuklarını Uygurca veya Kazakça eğitim veren okullara göndermek isterken, ÇHC’nin baskıları ile karşı karşıya kalmıştır. Çünkü ÇHC, Müslümanların kendi ana dillerinde eğitim veren okullara çocuklarını gönderdiklerinde buralardan mezun olan öğrencileri devlet dairelerinde istihdam etmemektedir. Bu durum sebebiyle Müslüman aileler, çocuklarının gelecek kaygıları sebebiyle Çince eğitim veren okulları tercih etme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakılmaktadırlar. 1984 yılında ise ÇHC, yeni bir dil politikasını Doğu Türkistan’da hayata geçirmeye başlamıştır. Bu politikaya göre; ÇHC sınırları içinde yaşayan azınlıklara Çince zorunlu hale getirilmiştir. Kademeli olarak önce ortaokul ikinci sınıfta okutulmaya başlayan Çince, zamanla ilkokul üçüncü sınıfa, günümüzde ise ilkokul birinci sınıftan itibaren zorunlu hale getirilmiştir. Bunun yanında çocukların kendi aile kültürleri ile yetişmelerini engelleyebilmek için de çocukları yatılı okullara yerleştirmektedir. Bu yolla Uygur ve Kazak çocuklar, Çinli çocuklarla kaynaştırılmakta, kendi dil ve kültürlerinden uzaklaştırılmaktadırlar. Bu durum doğal olarak Müslüman çocukların asimilasyonuna neden olmaktadır. 2002 yılından sonra ise ÇHC, Birleşmiş Milletlere verdiği garantileri dikkate almadan üniversitelerde Uygurca’yı yasaklamıştır (Sayın ve Koçak, 2017: 18; Önel, 2005: 101).

Doğu Türkistan’da eğitim tamamen Çin Komünist Partisi’nin tekelinde ve onun belirlediği prensipler doğrultusunda yürütülmektedir. Zaman zaman ulusal menfaatler adı altında kişilerin eğitim hakları ile ilgili keyfi uygulamaları hayata geçirmektedir. Örneğin belli iş konularındaki uzmanların belirlenmesinde eşitlik prensibi bir tarafa bırakılarak ÇHC’nin istediği kişilere uzmanlık eğitimi verilmekte ve istihdam edilmektedir. Kişilerin ilgi, beceri ve kabiliyetleri dikkate alınmamaktadır. Milli Otonomi Kanununun 36. ve 37. maddesinde otonom bölgelerin kendi okullarını açması ve müfredatını belirlemesi hakkı şu şekilde belirlenmiştir: “**Madde 36** Milli otonom bölgelerin otonomi organları, devletin eğitim siyasetine ve kanundaki belirlemelere uygun olarak, kendi bölgesinin eğitim planını, her çeşit ve derecede okul kurma, okul idare etme, müfredat, eğitim sistemi ve düzenini, eğitim dilini ve öğrenci kabul etme işini tespit eder. **Madde 37** Milli otonom bölgelerin otonomi organları, milli eğitimi kendi başına geliştirir, cehalete son verir, çeşitli okullar açar, mecburi ilkokul eğitimini yayar, orta eğitimi geliştirir; milli öğretmen, milli teknikum (lise), milli teknik okullar ve milliyetler Enstitüsü açarak, azınlık milletlerin üretim ve teknik elemanlarını yetiştirir” (Türköz, 2010: 256). Kabul edilen bu maddelere rağmen ÇHC, milli eğitim kisvesi altında anayasal haklardan kişileri mahrum edebilmektedir. Kanuna göre otonom bölgelerin kendi müfredatlarını belirlemesi hakkı varken bu kanun hiçe sayılarak ÇHC, okullardan takip edilecek müfredatı kendisi belirlemektedir (Şahyar, 2010: 130).

ÇHC’nde müfredatın belirlenmesi ile anadilde eğitimin ne şekilde olacağı ve uygulanacağı iki bakanlık tarafından belirlenmektedir. Bunlar; Yüksek Eğitim Bakanlığı ile Orta ve İlkokul Öğretim Bakanlığıdır. Yerelde ise eğitim ve müfredat işlerinin yürütülmesi için bu iki bakanlığa bağlı Yüksek Eğitim Başkanlığı ile İlk ve Ortaokul Başkanlığı kurulmuştur. Kanunlara göre yerelde kurulan bu iki başkanlık anadil ve müfredat konusunda yetki sahibi gibi görünse de bu iki başkanlığın anadil ve müfredat gibi önemli konularda karar verme yetkileri bulunmamaktadır (Mahmudoğlu, 1994: 47-48). Kanuna göre aslında yetkili olan bu iki başkanlık, karar veremediği gibi 1988 yılından beri Doğu Türkistanlıların

kendi adadillerinde eğitimlerini dahi engellemektedir. Birinci sınıftan beri Çincenin öğretilmeye bağlandığı Doğu Türkistan'da beşinci sınıftan itibaren ise eğitim dili zorunlu olarak Çince'dir. Çin ise bunu kültürel etkileşimin arttırılması kisvesi altında yürütmektedir. Buna örnek olarak da üniversitelerde uyguladığı Çinceyi dayanak olarak göstermektedir (Alptekin, 1991: 717). Çünkü 2002 yılından beri Doğu Türkistan'daki üniversitelerde Uygurca tamamen yasaklanmıştır (Dağcı ve Keskin, 2013: 23). ÇHC, sadece üniversitelerde Uygurca'yı yasaklamakla kalmamış, Türk kökenli hocalar için Çince bilmeyi zorunlu hale getirmiş ve sınavlar yaparak Çincesi yeterli olmayan Türk hocaları görevlerinden uzaklaştırmıştır (Buran, 2011: 117). Bu yolla Uygur Türkleri arasında Çince yayınlamaya başlamış ama üniversitelere giden Türk kökenli öğrencilerin sayısında ise bir düşüşe neden olmuştur. Bu durum aslında Çin'in Doğu Türkistan'da hayata geçirmek istediği politikasına uygundur.

ÇHC, Çince eğitim yapan okulların sayısı arttırmak ve Müslüman Türkleri bu okullara yönlendirebilmek için halkı özendirilmektedir. Örneğin; Çince eğitim yapılan okullarda İngilizce, Japonca ve Rusça gibi başka yabancı dilleri de öğreterek bu okulların cazibesini arttırırken, anadilde eğitim yapan okullarda ise yabancı dil dersinin öğretilmesi yasaklayarak öğrencilerin bu okulları tercih etmesi engellenmektedir. Yine Çince eğitim veren okullarda öğrencini desten kalması durumunda ikmal hakkı verilirken, anadilde eğitim yapan okullardaki öğrencilerin bu hakkı bulunmamakta ve sınıf tekrarı yapmaktadırlar. Fiziki mekân konusunda da Çince eğitim veren okullar desteklenirken, anadilde eğitim veren okulların ısınma ihtiyaçları dahi devlet tarafından karşılanmamaktadır (Alptekin, 1991: 718). Hatta Uygurların yaşadığı birçok köyde ilköğretim eğitimlerini dahi alabilecekleri okulları bulunmamaktadır (Bahşi, 2017: 575).

Çin'in hayata geçirdiği eğitim politikası birçok Müslüman Türk'ün, çocuklarını okullara göndermemesine neden olmaktadır. Bu nedenle günümüzde Doğu Türkistan'da halkın ancak %40'ı okuma-yazma bilmektedir. Basın-yayın noktasında ise Çin politikalarının etkisini görmek mümkündür. Doğu Türkistan'daki basılan eserlerin ancak %20'si Türkçedir. Eğitim kurumları Çin Komünist Partisi'nin belirlediği faaliyet alanları dışında faaliyet yürütemediği gibi uluslararası düzeyde eğitim organizasyonları yapmaları da yasaktır. Ayrıca çok sık alfabe değişikliği yoluyla da geçmiş bilgi birikiminden yoksun nesillerin yetişmiştir. Bu da çocukların eğitimine devlet eliyle sekte vurulması anlamına gelmektedir (Cengiz, 2005: 14). Aslında Çin'in Doğu Türkistan'da hayata geçirmeye çalıştığı eğitim politikasının altında milli bilinç ve şuurdan yoksun, dini değerlerini unutmış, kültüründen habersiz, geçmişini bilmeyen ve ana dilini unutmış bir nesil yetiştirmek üzerine kurulmuştur. Milli bilinci yok etmek için de tarihi olaylar çarpıtılmakta, Doğu Türkistan mücadelesine katılmış kahramanlar tarih kitapları vasıtasıyla hain olarak tanıtılmaktadır (Kul, 2017: 29).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde belirtilen din eğitimi hakkı da açık bir şekilde ihlal edilmektedir. Örneğin Çinli Müslümanlar olarak bilinen Döngenlerin yaşadığı bölgelerde dini eğitim almak istediği tespit edilen yaşları 8 ila 12 yaşlarındaki 160 Uygur kökenli çocuk tutuklanarak Urumçi Bajiahu cezaevine gönderilmiştir (Emet, 2009: 84). Komünist siteme göre eğitim, devlet tarafından ücretsiz olarak sunulur. Ancak Çin, eğitim bursu verdiği çocuklara her ay kan bağışısı yapmayı bir ön şart olarak sunmaktadır. Kan bağışısı yapmayan çocukların bursları kesilmektedir (Mahmudoğlu, 1994: 45).

Temel eğitim Doğu Türkistan'da anaokullarından başlar ve 12 yıl zorunlu olarak devam eder. İlkokul beş yıl, ortaokul iki yıl, lise ise üç yıldır. Ayrıca iki yıl da yükseköğrenim için Çince hazırlık sınıflarında okumak zorunludur. Çince hazırlık sınıfları, ortaokulu bitiren öğrenciler için zorunludur. Bu öğrenciler yükseköğretim aday öğrencisi olarak kabul edilir ve bu nedenle 2 yıllık Çince zorunlu eğitimini almak zorundadırlar. Çince zorunlu eğitimi yarıda bırakan öğrenciler ancak meslek yüksekokulları sınavlarına girebilirler. Yüksekokul sınavlarını kazansalar dahi Çince öğrenmek zorundadırlar. Aksi halde eğitim hayatlarını devam ettiremezler. Bunda temel amaç Çincenin kullanımını her alanda yaygınlaştırmaktır.

Komünist Çin'in Doğu Türkistan'a hâkim olmasından sonra uygulamaya koyduğu eğitim politikası sonucu çocukların %94'ü ilkokula, %88'i ortaokula, ortaokul mezunlarının yarısı liseye ve lise

mezunlarının da ancak %5'i üniversite gidebilmiştir. Bu durum Doğu Türkistan'da bilimsel ve kültürel gelişmişliğin düşmesine neden olmuştur (Şemseddin, 1997: 10-11). Meslek yüksekokullarına giden Uygur öğrencilerin oranı ise ancak %20'dir (Mahmudoğlu, 1994: 48). Doğu Türkistan'da Sincan Üniversitesi adında sadece bir tane üniversite vardır. Bu üniversitede eğitim alan öğrencilerin sadece %20'si Müslüman Uygur Türkü'dür. Geriye alan %80'lik kısım ise Han Çinlilerinin çocuklarından oluşmaktadır (Bahşi, 2017: 575). Yükseköğretim kurumlarındaki eğitim faaliyetleri ve müfredatını da yine Çin Komünist Parti'nin kontrolündeki Yüksek Eğitim Bakanlığı tarafından planlanıp uygulanmaktadır (Mahmudoğlu, 1994: 49).

Çin Komünist Partisi, Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri ve Çin egemenliğinde bulunan tüm milletler için "Milletler Enstitüsü" adında yüksekokullar açmıştır. Görünüşte dünya kamuoyunun tepkisini azaltmak ve azınlık haklarını ihlal etmediğini göstermeye çalışan ÇHC, bu enstitüleri Uygur Türkleri için açılmış gibi göstermeye çalışsa da bu enstitülerde okuyan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu yine Han Çinlilerinin çocuklarıdır (Mahmudoğlu, 1994: 46-47). Yine eğitim almış insanları iş sahibi yapmak için kurduğu "Gençleri İşe Alma Heyeti" adlı mesleki öğretim programını Doğu Türkistan'ın her yerinde yaygınlaştırmışsa da bu programa devam etmek için Çinceyi yine zorunlu tutmuştur. Bu da doğal olarak Uygur Türklerinin çocuklarının iş sahibi olmasını değil, Han Çinlilerinin çocuklarının iş sahibi olmasının önünü açmıştır (Mahmudoğlu, 1994: 48).

Günümüzde Doğu Türkistan'da 800 anaokulu, 7.100 ilkokul, 1.900 ortaokul ve lise, 100 mesleki ortaokul ve lise, 20 özel eğitim okulu, bir üniversite ve bu üniversiteye bağlı 21 yükseköğretim enstitüsü ve 100 civarında da fakülte bulunmaktadır. Üniversitede endüstri, tarım, ormancılık, tıp ve halk sağlığı, finansman, hukuk, kültür-fizik, sanat eğitimi, öğretmen okulları ve okul öncesi eğitim gibi bölümler bulunmaktadır. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite düzeyinde yaklaşık 4 milyon insan eğitim görmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde yaklaşık 180 bin eğitimci görev yapmaktadır (Kul, 2017: 188).

Üniversite düzeyinde araştırma kurumu olarak faaliyet yürüten tek kurum Çin Fenler Akademisi Sincan Özerk Bölge Şubesidir. Bu da bize şunu göstermektedir ki Doğu Türkistan'da üniversitede araştırma kurumu bulunmamaktadır. Bu kurumda yaklaşık 7 bin kişi istihdam edilmekte ve araştırmacıların %90'ı ise Han Çinlilerinden oluşmaktadır. Bu kurum fizik, kimya, biyoloji, tarih, temel bilimler gibi alanlarda araştırmak yapmakta ve bu kurumun tüm faaliyetleri de yine Komünist Parti tarafından belirlendiği gibi kurumun başkanlığına demokratik olmayan yöntemlerle Türklerin getirilmesi yasaklanmıştır (Mahmudoğlu, 1994: 53-54).

SONUÇ

1949 yılında Komünist Çin'in iktidarı ele geçirmesi ve Doğu Türkistan'ı işgali sonrasında sistematik bir şekilde Doğu Türkistan'da azınlık hakları konusunda ihlaller gerçekleşmektedir. Kişini en temel hakkı olan ve gelişmiş tüm toplumlar tarafından kabul edilen eğitim hakkı, Çin tarafından açık bir şekilde ihlal edilmektedir. Otonom bir bölge olmasına ve anayasal olarak kendi eğitim sistemini düzenleme hakkı ÇHC Anayasasına göre de var olmasına rağmen günümüzde Doğu Türkistan'da Türkler, eğitim konusunda hak ihlallerine maruz kalmaktadır. Zorunlu Çince eğitime tabii tutulan, anadilde eğitim alması engellenen, yatılı okullarda okumaya zorlanan, yükseköğrenim hakkı kısıtlanan, anadilinde yayın hakkı engellenen, Çinceyi öğrenmemeleri durumunda iş imkânlarından mahrum bırakılan Türkler, sorunların çözümü noktasında da muhatap bulamamaktadırlar. Batılı ve demokratik devletlerin zaman zaman hak ihlallerini gündeme getirmelerine rağmen küresel bir güç haline gelen Çin yönetimi, dünya kamuoyunu oyalamaktan ve hak ihlali yapmadığını söylemekten öteye geçmemektedir. Bir insan hakkı olan eğitim hakkı, Doğu Türkistan'da hak olmaktan öteye geçmiş, bir baskı ve asimilasyon aracı haline gelmiştir. Çözüm ise uluslararası antlaşmalara imza atmış Çin üzerinde kamuoyu baskısının oluşturulması ve yaptırımlar uygulanmasıdır. Kapitalist bir mantıkla Çin'in ekonomik gücü sebebiyle Çin'i lafta uyarmaktan öteye geçilmeli, ekonomik ilişkiler askıya alınmalı ve Çin'in taraf olduğu antlaşmalara uyması gerektiği hatırlatılmalıdır. Zaman zaman heyetler halinde bölgede incelemeler yapılmalı, raporlar hazırlanmalı ve bunlar kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, E. (1991). Son Siyasi Gelişmeler Işığında Doğu Türkistan, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 344, 714-722.
- Atalay, İ. (2011). *Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Bahşi, B. (2017). Doğu Türkistan'ın Yakın Tarihi ve Uygur Türkleri, *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 57, 571-578.
- Bovingdon, G. (2010). *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land*, New York: Columbia University Press.
- Buran, A. (2011). *Kurşunlanan Türkoloji*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1965). Doğu Türkistan Türklüğü, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 30, 372-376.
- Castets, R. (2003). The Uyghurs in Xinjiang-The Malaise Grows, *China Perspectives*, S. 49, https://www.researchgate.net/publication/30445718_The_Uyghurs_in_Xinjiang_-_The_Malaise_Grows (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2021).
- Cengiz, İ. (2005). *Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti*, İstanbul: Doğu Türkistan Göçmenler Derneği.
- Council of Europe, **European Convention on Human Rights**, Rome, 04 Kasım 1950, Protocol 1, Article 2. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (Erişim Tarihi 06 Temmuz 2021).
- Çiftci, E. (2016). Çin'in Azınlık Politikalarına Tarihsel Bir Bakış, http://blog.ilem.org.tr/wp-content/uploads/2016/05/Cin_Azinlik_Politikalari_Bilgi_Notu.pdf (Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2021).
- "Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası" için bkz. http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62714.htm (Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2021).
- Dauliatova, Ş. (2007). *Çin'in Doğu Türkistan Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dağcı, K. ve Keskin, M. (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(2), 11-29.
- Emet, E. (2009). *5 Temmuz Urumçi Olayları ve Doğu Türkistan*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gökçe, D. ve Ercan, M. (2005). Çin, Türkiye ve Dünya, *Karizma Dergisi*, S. 23, 39-50.
- Hayit, B. (1975). *Türkistan: Rusya ve Çin Arasında*, Abdülkadir Sadak (çev.), Ankara: Otağ Yayınları.
- Karluk, A. C. (2017). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dinî Yapı ve Müslüman Milliyetler, *TYB Akademi*, S. 20, 9-48.
- Karluk, A. J. (2009). Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Milliyetlerin Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(11), 63-90.
- Kızıltan, A. (2004). Tek Kutuplu Dünyada Çin Halk Cumhuriyetinin Süper Güç Olabilirliği, *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 45-66.
- Kul, Ö. (2017). **100 Soruda Doğu Türkistan**, İstanbul: Rumuz Yayınevi.
- Mahluf, M. (2010). Zorunlu Göç ve Uygur Diasporası, *Hür Doğu Türkistan Sempozyumu Kitabı* içinde (s. 135-144), İstanbul: Mavi Ofset.
- Mahmut, D. (2019). Controlling Religious Knowledge and Education for Countering Religious Extremism: Case Study of the Uyghur Muslims in China, *Forum for International Research in Education (FIRE)*, 5(1), 22-43.
- Mahmudoğlu, M. N. (1994). *Çin İşgalindeki Ülke Doğu Türkistan*, Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı.
- Önel, M. (2005). Çin'in Etnik Politikaları Çerçevesinde Doğu Türkistan Sorunu, Bekir Günay (der.), *Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri* (87-115), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Qing-Li, Y. (1990). Population changes in the Xinjiang Uighur autonomous region (1949-1984), *Central Asian Survey*, 9(1), 49-73.
- Sayın, Y. ve Koçak, G. (2017). Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar, *Journal of Ottoman Civilization Studies*, 3(4), 10-24.
- Şahyar, A. (2010). Gündelik Yaşamda Karşılaşılan İhlaller, *Hür Doğu Türkistan Sempozyumu Kitabı* içinde (s. 125-133), İstanbul: Mavi Ofset.
- Şemseddin, İ. (1997). *Doğu Türkistan'da Demografik Yapı ve Tarım*, İzmir: İrfan Kültür ve Eğitim Derneği Yayınları.
- Türköz, A. *Doğu Türkistan'da İnsan Hakları*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*, Paris, Article 26. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (Erişim Tarihi 05 Temmuz 2021).
- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*, Part 1, Article 28-29. <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> (Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2021).
- Warikko, K. (1995/96). Sincan'da Etnik-Dinsel Uyanış, *Avrasya Etüdleri*, 2(4), 30-42.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The geography of East Turkistan has been occupied throughout history. It is an autonomous region currently located within the borders of the People's Republic of China. Although it has an autonomous position, it comes across as a geography where human rights violations occur. One of the most fundamental rights of man is the right to education. From this point on, we also wanted to examine China's education system, which is frequently raised in East Turkistan and occasionally engages the world public. In this review, we aimed to reveal how the indigenous people reacted to the educational model that China is trying to implement in East Turkestan, as well as the positive or negative reactions of the people to these practices.

Methodology

First of all, we gave information about who the nationalities living within the borders of the People's Republic of China are, who are called minorities, the population ratios of the places where minorities live, and what criteria are applied when granting minority status. We also indicated the population ratios of Han/Hanzu Chinese settled in regions where minorities live by the People's Republic of China. Later, we touched upon the issue of the status of East Turkestan within the People's Republic of China. We have found that the People's Republic of China has adopted documents such as the Universal Declaration of Human Rights and the Convention on the Rights of the Child, which are international conventions, because it is one of the 5 permanent countries of the United Nations. After that, we examined the Constitution of the People's Republic of China and examined whether it complies with these international conventions adopted by China in the constitutional dimension. After this review, we have put forward examples of whether these rights that exist as a constitution are in practice.

Findings

As a result of our research, it is possible to say that the People's Republic of China has taken a political position on the point of the right to education, which is the most basic human right. In a geography with very wide borders and billions of people, the People's Republic of China has followed a policy that the Han/Hanzu Chinese can dominate in every position. For this policy, Han/Hanzu Chinese migrate to places where minorities live and the population balance is changed. One of the places where Han/Hanzu Chinese are settled is East Turkestan. After the arrival of Chinese immigrants to the region, Chinese began to spread and while East Turkistanis could study in their native language before, their native language education could not go beyond the primary school level over time. In addition, Chinese has been gradually made compulsory in all schools in the People's Republic of China. So much so that those who do not speak Chinese by the time they get to college have no chance of studying at university. Of course, the management system of the People's Republic of China also has an impact on this. Since minorities will not lose their cultural and national ties when they study in their native language, the People's Republic of China has seen this situation as a danger to itself. The fact that minorities have strong ties will cause a rebellion at any moment and as a result of these riots, they will break away from China. Considering these situations, the people's Republic of China and the Chinese language and culture under the influence of minorities is true in terms of its own future, thinking that mother-tongue education for the negligible level down, on the other hand, has enabled each level in Chinese. Since this situation naturally caused a reaction from the local population, from time to time the people rebelled against the state of the People's Republic of China. During the riots, it was suppressed very hard by the local forces, sometimes as a result of the fact that reinforcements were sent to the region as a result of the growth of the uprising. As a result of these riots, thousands of people died or were imprisoned. Although the world public opinion has occasionally voiced these events, the People's Republic of China can sometimes silence the world public opinion by using its economic power at this point, threatening that it will impose economic embargoes on states that raise minority rights, and sometimes using the permanent membership of the United Nations. Despite all this, what is happening in East Turkestan is being presented to the world public, especially through non-governmental organizations established by people forced to emigrate from East Turkestan.

Conclusion and Discussion

After the seizure of power by Communist China in 1949 and the occupation of East Turkestan, systematic violations of minority rights are taking place in East Turkestan. The right to education, which is the most basic right of a person and is accepted by all developed societies, is clearly violated by China. Although it is an autonomous region and the constitutional right to organize its own education system also exists according to the Constitution of the People's Republic of China, today the Turks in East Turkestan are subjected to violations of their right to education. Turks, who are subjected to compulsory Chinese education, who are prevented from receiving education in their mother tongue, who are forced to study in boarding schools, whose right to higher education is restricted, whose right to broadcast in their mother tongue are denied, and who are deprived of job opportunities if they do not learn Chinese, cannot find an interlocutor for the solution of their problems. Despite the fact that Western and democratic states bring up the violation of rights from time to time, the Chinese government, which has become a global power, does not go beyond distracting the world public opinion and saying that it does not violate rights. The right to education, which is a human right, has gone beyond being a right in East Turkestan and has become a tool of oppression and assimilation. The solution is to create public pressure on China, which has signed international agreements, and sanctions should be applied. With a capitalist logic, it should go beyond warning China in words due to China's economic power, economic relations should be suspended, and it should be reminded that China should comply with the treaties to which it is a party. From time to time, delegations should conduct investigations in the region, reports should be prepared and these should be shared with the public.